

HERALDISK TIDSSKRIFT

1962 • BIND 1 • NR 5 • SIDE 210-214

Tre heraldiske håndskrifter
i Roskilde adelige jomfrukloster
Af Ingeborg Buhl

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldininen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Tre heraldiske Håndskrifter i Roskilde Adelige Jomfrukloster

Af Ingeborg Buhl

DER ER i de senere år efterhånden dukket en del interessante gamle håndskrifter op i Roskilde Klosters arkiv. Til de seneste fund hører tre våbenbøger in folio, som vil være af stor interesse både for genealoger og for heraldikere.

For den enes vedkommende drejer det sig om intet mindre end et værk af den kendte *Fru Anne Krabbe til Stenalt* (1552–1618), en kombineret slægte- og våbenbog med 64 store malede anevåbner plus 12 våbner repræsenterende 6 ejere af Stenalt med deres hustruer.

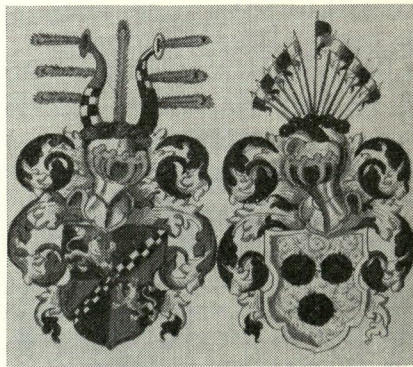
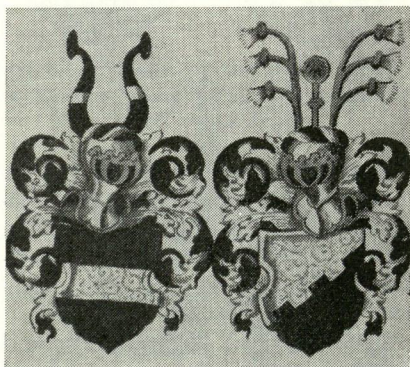
Den anden bog, en diger foliant fra 1600-tallet, rummer over 1000 penne-tegninger af danske, til dels også sven-

ske, våbner, ledsaget af fyldige genealogiske udredninger.

I den tredje bog, som kan dateres til omkring 1660, findes udelukkende kolorerede våbenmalerier, en stort tænkt plan (i alfabetisk orden, ganske som den fornævnte), men afbrudt midt i B-navnene, vel sagtens på grund af autors død.

Anne Krabbes bog

En Anne Krabbe-bog er altid noget af en sensation; for den heraldiske dels vedkommende drejer det sig endda om et intakt værk, hvor både Rigsarkivet og det Kgl. Bibliotek hidtil har måttet nøjes med fragmenter. På begge sider

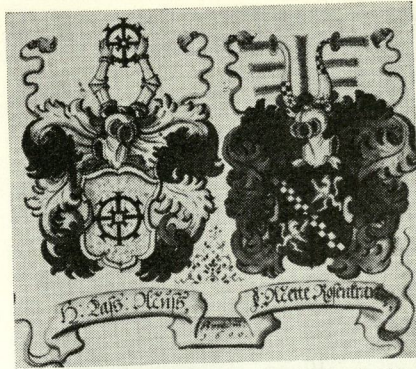
1. Prøver fra Anne Krabbes Våbenbog. Til venstre våbner for Anne Krabbes forældre; rigsråd Erik Thygesen Krabbe til Bustrup (1510–64) og Margrethe Andersdatter Reventlow (1525–1606); hendes hjelmtegn kombinerer de fynske Reventlowers akeleje med den holstenske linjes spejl. Til højre våbner for Anne Krabbes farmor og mormor, Anne Nielsdatter Rosenkrantz til Bjørnholm (død 1550), gift med Thyge Krabbe (1474–1541), og Sidsel Nielsdatter Lange (død 1553), gift med Anders Jacobsen Reventlow til Søbo (død 1535).

af det gamle, smukt ornamenterede læderbind finder vi fruens til Stenalts initialer A.K.S.I.B. (Anne Krabbe salig Jacob Bjørns) og årstallet 1600.

Bindet omfatter tre oprindeligt selvstændige håndskrifter, øjensynligt stammende fra tiden mellem 1596, Jacob Bjørns dødsår, og århundredskiftet: 1) en slægtbog udført med skriverhånd, men med både personlige og andres, langt senere tilføjelser, 2) Jacob Bjørns 32 og hustruens 32 anevåbner, 3) som nævnt, seks Stenalt-ejeres våbner. Som sædvanligt for bøger fra de tider er et stort antal blade revet ud. Alle våbnerne, to på hver side, de største ca. 16 cm høje, er kolorerede og udført med et mesterskab, der er den for sin »ridsekunst« berømte frue værdigt (men som en fotografisk gengivelse ikke valørmæssigt yder retfærdighed), se figur 1. De er så godt som alle forsynet med navneangivelser og tilskrifter af højst forskellig skriftkarakter.

Man opdager dog snart, takket være den ofte optrædende jeg-form, at størsteparten, om ikke alle, må være egenhændige, og at den gode Fru Annes håndskrift har haft en mærkelig kamæleonagtig tilføjelighed til metamorfoser. I underskrifterne findes alle faser, fra den skønneste kalligrafi, både i fraktur og i antikva, med fantasifulde initialer og snørkler, via en fast skrål skrift, til hendes rent ud gyselige og hartad ulæselige hastværksskrift, sådan som den udartede med årene. På det kalligrafiske felt opnåede hun med tiden et virkeligt mesterskab.

Hendes heraldiske kunst derimod er allerede fra første færd præget af sikker overlegenhed, ja ofte af næsten beåndet skønhed, ikke mindst i udførelsen af hjelmtegnene. Våbencourtoisie er gennemført de fleste steder, og alle hjelmene er orienterede mod hinan-

2. Fra Anne Krabbes Våbenbog, afsnittet om ejerne af Stenalt. Våbner for den første ejer hr. Laurits Muus (levede endnu 1437) og fru Mette Rosenkrantz (død 1436?).

den. Hjelmene er nøjagtigt ens på de 64 anevåbner, men ændrer karakter i bogens tredje del (Stenalt-ejernes våbner; se figur 2). I denne afdeling er Bjørn-våbnet mere heraldisk korrekt, idet bjørnelabben på blå bund er hvid, ikke som før malet i realistiske farver. Det får stå hen, om også disse sidste billeder er egenhændige. De virker tungere, mere sammentrængt og farverne mere pastost, hvad dog måske kan skyldes den fugt, bladene tydeligvis har været udsat for. De to første våbner i denne del, som ikke har været angrebne, har ikke så lidt lighed med de tilsvarende våbner i første del.

Bogen indeholder tillige afskrifter af de gravskrifter, som spillede så stor en rolle i datidens bevidsthed. Karakteristisk for den alsidigt interesserede frue, som ofte fyldte sine bøger med indskud af anden art, såsom notater om runestene, folkeviser, gamle sagn og lignende, er det, at hun ud for Bille-våbnet, som optræder to gange i Jacob Bjørns anerække, har ladet indfælde et blad med en lang sagnagtig beretning om »Huurlediss det sigiis At de bilder, haffuer Thaged

3. Illustration i Anne Krabbes *Våbenbog* til sagnet om vildmanden som hjalp Bille-slægten og derefter toges som skjoldholder for familiens våben.

denne Vildmand och saatt hannom ved dieris Vabenn.« Den stemmer, med få divergenser, overens med en senere afskrift i Lisbet Bryskes Slægtebog, som findes aftrykt i W. Møllerup »Bille-Ætten« I side 9 ff, 1888.

»Denne Vildmand« ses afbildet ud for fortællingen i en helsides akvarel (se figur 3); over hans hovede står skrevet »Kuinne Wildmandt«, en noget forbløffende benævnelse for det lādne mandfolk, der støtter sig til et med rode oprevet træ. Forklaringen får man ved tyding af teksten, hvor der fortælles om en lādden dværg, som under en svar tørke rådede en herre-

mand af Bille-slægten til at lade opføre *kværne*. — Selv dengang har man altså haft svært ved at tyde tidens vanskelige skrift, og netop tekstens ord »Kuerne Møller« er unægtelig en hård nød at knække.

Den landskabelige omgivelse udgøres af et bjerglandskab med søer og borge, fint og sart henkastet. Skulle Fru Anne virkelig selv have malet dette billede (landskabet vel i så fald efter et forlæg), vil A. Thuras rosende ord i hans »Gynæceum Daniæ Litterarum«, 1732, om Anne Krabbes excellente tegnekunst være fuldt berettiget. At billedet er malet bag på en af hendes egne våbenprydede sider, giver det jo en viss autenticitet, selv om dets stil ikke ligger særlig tæt op ad de figurer, vi kender fra hendes såkaldte »Rimkrønike« med dens 101 kongebilleder (afbildet i M. Mackeprang »Kronborgtapeterne«, 1950). Men med vort kendskab til Fru Annes skriftmetamorfoser er det vanskeligt helt at nægte hende kunstnerretten til akvarellen.

»Höyadelig Stam og Waabenbog»

Denne anden, mere omfattende våbenbog (737 paginerede sider) rummer i nogenlunde alfabetisk orden som omtalt over 1000 pennetegninger med dertil knyttede redegørelser for de forskellige slægter (se figur 4). Ovennævnte titel findes kun på læderbindets rigt forgyldte ryg. Ligesom for Anne Krabbe-bogens vedkommende stammer indholdet fra før indbindingen. Det ses af, at skrift og tegning begge steder går ind i falsen.

Autorskabet til bogen er mere problematisk. Man skal ikke lade sig vildlede af de fire sidste sider, daterede 1653 og 1654, og signerede af selveste: »Thalle Ulfstand, Palle Urnis til

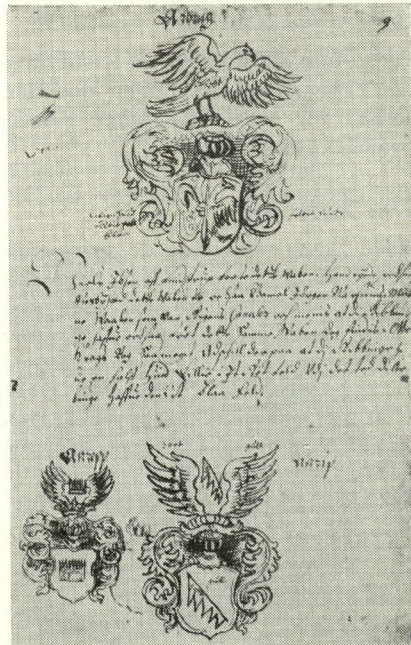
Giølleboe« (Gyllebo, i Järrestad Herred, Blekinge), hvis slægtbog har gjort hende til et kendt navn inden for genealogernes kredse. Disse fire blade, som omhandler slægterne Krabbe (Østergård-linjen) og Trolle til Trolldholm, er tydeligvis indføjede senere, om end også de før indbindingen. I den øvrige del af bogen, som visse steder er ført helt op til 1650'erne (Corfitz Ulfeldt meldes flygtet til Sverige, men endnu ikke domfældt), 1660'erne, ja endog 1665 (Gabriel Marselis er kommet med) genfinder vi ingen steder blandt de mange skriftprøver bogen byder på, Tale Ulfstands karakteristiske og smukke håndskrift, lige så lidt som hendes navn optræder i de relevante slægtsfortegnelser (Ulfstand; moderens slægt: Viffert; og husbondens: Urne). Derimod optræder hendes navn i Anne Krabbe-bogens I. del (slægtbogen).

Man har været ivrig for at få så meget som muligt med, men størsteparten af »stamtavlerne« lider af den håbløse mangel på systematik, der er så karakteristisk for tidens slægtbøger. Det omfattende værk er blevet til gennem et langt tidsrum; i den senere del domineres det, for de fleste partiers vedkommende, af en og samme fine kvindehånd.

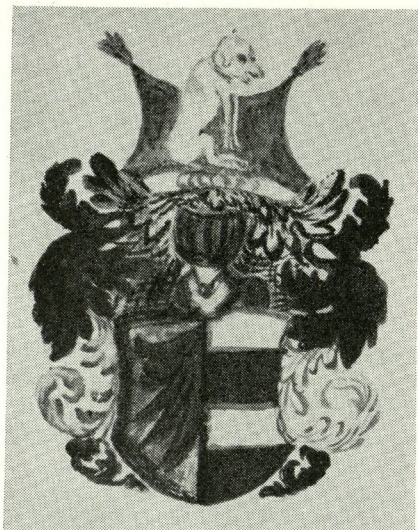
Selv om, eller måske netop fordi, meget i denne bog gør indtryk af at være afskrifter efter andre optegnelser af ældre dato, undrer det én, at Anne Krabbe ikke er opført så meget som ét af de steder, hvor hendes egen æt gennemgås. Kun under Bjørnerne nævnes hun og hendes fader, den lærde Erik Krabbe, i forbindelse med hendes lige så lærde ægtefælle. Denne forbigåelse under hendes familje er så meget mere besynderlig, som hun bogen igennem gang på gang påberåbes som en heraldisk autoritet: »F. Ane

Krabbe vil at« våbnet skal være sådan og sådan. Hvis man ikke derfra skal slutte, at en stor del af dette værk er blevet til før hendes død i 1618, må man formode, at der har foreligget en heraldisk håndbog fra hendes side. Men hun var selv alt andet end ufejlbarlig, skal vi dømme efter genealogi og heraldik i hendes eget værk.

Kan vi altså ikke udnævne selve fru Tale til ophavsmand af værket, får man dog en mistanke om, at en af autorerne har hørt til familien Ulfstand, nemlig ved at læse følgende, for denne slægtsglade tid så karakteristiske udbrud: »Bertilus Canutius vil, at det skal verre Vlfustander saadanne som det Sibenburgische Vaben hafuer, och mener at principes transyl-

4. Side af »Höyadelig Stam og Waaben-bog«. Penne-tegningerne (med tilskreven farveangivelse) viser familien Arbings våben og to udgaver af Anrep-våbnet.

5. Side af den tredje våbenbog med farvetegning af våben for »Allefelt og Rumohr«.

vanix føre dette Vaben til Rette stamme Vaben. Huilchet var en stor Herlighed vor Vore Vlfstandere dersom Saaledes kunde beuisis.« *)

Den tredje bog

Både hvad kvalitet og de sparsomme tilskrifter angår, er denne bog den mindst interessante. Den kan som nævnt dateres til o. 1660, men røber intet om sit oprindelige tilblivelses-

*) Af Bertilus Canutius, eller Bertel Knudsen Aquilonius (død 1650), som var provst i Skåne, findes et heraldisk håndskrift i det Kgl. Bibliotek i København.

eller ejerforhold. Modsat de to foregående har den fra første færd eksisteret i indbunden stand.

Den har været beregnet til indførelse af samtlige danske adelige våbner, suppleret med adskillige svenske og norske, men det stort anlagte værk er kun nået til at gengive 78 våbner (under bogstaverne A og B). Tegningerne er farvelagt (se figur 5), og skønt de er af en ret ujævn kvalitet, giver de alligevel indtryk af at være udført af én og samme hånd.

Hvordan disse tre folianter er havnet i Klosteret, lader sig næppe fastslå. De kan jo være efterladt af nogle af de konventualinder, om hvem skifteretsprotokollerne melder, at de var i besiddelse af rige bogskatte. Videre end til ret hasarderede gisninger når man dog ikke. Men at den *Høyadelige Stam og Waabenbog* er blevet holdt i hævd, efter at være kommet i klosterets besiddelse, er såre naturligt. Her hvor det gjaldt om at konstatere de indskrevne frøkners adelskab, må bogen have kunnet gøre det ud for vore dages »røde bog«.

I øvrigt kan jeg henvise til mine mere udførlige artikler i *Historisk Samfund for Københavns Amt*, Årbog 1962, og, formentlig samme år, i *Personalhistorisk Tidsskrift*, hvor jeg behandler emnet udførligere. Bøgerne er desuden nu gennemfotograferede til det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling. Også dertil kan interesserede henvises.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.